

Изказване на председателя на УС на Съюза на съдиите в България съдия
Атанас Атанасов на Форум за съдебна етика и интегритет, проведен на
25.06.2026 г. в хотел Хаят, София

Уважаеми колеги и гости на днешния форум,

На първо място, бих искал от името на Съюза на съдиите в България да благодаря на основните организатори – Департамента по правосъдието и посолството на Съединените американски щати, както и на Българския институт за правни инициативи за осъществяването на идеята да обсъдим въпросите, свързани с етичните предизвикателства, интегритета и дисциплинарната отговорност на българските магистрати в контекста на опита на американските съдии и на съвременните процеси в нашия регион. Благодаря и на Института CEELI, с който в последните години нашата организация развива ползотворно сътрудничество, в рамките на което една от най-интересните и актуални теми е комуникацията на съдебната власт с обществото и медиите. Считам, че изключително полезно ще е за българската аудитория да се запознае с изготвените с помощта на CEELI материали, посветени на дискутираните теми.

Взимайки повод от темата на съдия Кембъл, бих казал, че моето изложение би могло да бъде озаглавено и като „Ненаучените уроци от българската съдебна система в областта на етиката и интегритета.“. Това е така, защото многократно назад във времето и периодично са били дискутирани едни и същи въпроси, влагани са много усилия за намиране на най-добрите решения, от които впоследствие е имало отстъпление, в много от случаите мнението на професионалната общност не е било зачитано.

Съюзът на съдиите в България не е бил просто активен участник в тези дискусии. Всъщност, нашата организация е автор на първия Етичен кодекс на българските съдии. Радвам се, че днес сред нас са едни от авторите на този кодекс – съдия Капка Костова и съдия Нели Куцкова, с чиито активни усилия почти веднага след учредяването на Съюза на съдиите в България през м. март 1997 г. организацията започва работа по систематизиране на основните правила на етично поведение, които да бъдат спазвани от българските съдии. Такива правила са били приети на първото редовно общо събрание на Съюза

на съдиите в България, проведено през 1998 г., като целта им е била да систематизира съществуващите международни стандарти, съобразени с грешките и постиженията на българските съдии в условията на прехода към демократично устройство и да служат за ориентир на младите колеги. Така създаденият Етичен кодекс на българските съдии е имал характера на вътрешно съсловни препоръки за дължимо поведение и свидетелство за това е начинът на неговото изготвяне, обсъждане и утвърждаване. Интересно е да се отбележи, че този кодекс се е състоял само от седем основни правила, посветени на професионалното и лично поведение на съдиите, за отношенията им с техните колеги и съдебните служители, за взаимоотношенията им с медии и с организации на гражданското общество. Най-голяма дискусия при обсъждането на проекта за кодекс поражда въпросът какво следва да е дължимото поведение на съдията, когато той разбере за извършено етично нарушение на свой колега. В крайна сметка е прието разрешение, според което в такъв случай съответният съдия следва да постъпи съобразно собствените си етични принципи.

Няколко години след това оживени дискусии с активното участие на Съюза на съдиите в България предизвиква предложението за придаване на задължителен характер на правилата за етично поведение чрез тяхното закрепване в закон. Съюзът на съдиите продължава да поддържа позиция, че следва тези правила да имат препоръчителен, а не задължителен характер и да са вътрешносъловен механизъм за регулиране на въпросите от етичен характер. В крайна сметка през 2002 г. се стига до законодателно решение, според което Висшият съдебен съвет утвърждава правилата за професионална етика на българските съдии, прокурори и следователи, приети от съответните съсловни организации. На проведено през месец декември 2003 г. общо събрание на Съюза на съдиите в България, с участието на повече от 500 съдии от цялата страна и след подробно обсъждане и уточняване на предложените текстове новият Етичен кодекс е приет и същият е одобрен с решение на ВСС от 10.03.2004 г.

В следващите години Съюзът на съдиите в България открито възразява срещу все по-широкото навлизане от страна на законодателната власт в областта на етичното регулиране чрез включването му в процеса на атестиране на съдиите, чрез припокриването на основанията за ангажиране на

дисциплинарна отговорност с етичните правила, чрез формализирането на процеса на етично саморегулиране. Въпреки ангажирането от страна на организацията ни и на Консултативния съвет на европейските съдии, който през 2008 г. изразява готовност да се включи в консултации с българската законодателна власт и да помогне със своята експертиза, посочените отрицателни тенденции не са спрени и достигат своеобразен връх с промяната в Закона за съдебната власт през 2009 г., която предвижда приемане от страна на Висшия съдебен съвет на общ за съдии, прокурори и следователи Кодекс за етично поведение на българските магистрати, без отчитането на съществените разлики между отделните професии и произтичащите от тях специфики в изпълнението на служебните задължения и дължимото поведение към страните по делата, медиите и представителите на гражданското общество. Повече от 14 години отнема ревизирането на това решение, след много отправени в тази насока препоръки от международни организации и институции, и през месец октомври 2023 г., след съответно изменение в Закона за съдебната власт Пленумът на Висшия съдебен съвет отменя общия кодекс и утвърждава приети съответно от съдийската и прокурорската колегии на съвета отделни кодекси за етично поведение на българските съдии и на българските прокурори и следователи.

В какво се изразява формализирането на етичната регулация? Основната текуща дейност в тази област е възложена на създадени към всеки съд комисии за професионална етика. Макар и да са избирани от общите събрания на съответните съдилища, тези комисии се явяват в значителна степен бюрократизиран орган, който основно е зает с изготвяне на стандартизирани становища за класираните в конкурси за повишаване кандидати и в разглеждане на отправени до съответния председател на съда оплаквания от страни по дела, които в своята огромна част се отнасят до правилността на постановявани от съответен съдия правораздавателни актове или извършени по делата процесуални действия. Изключително рядко към тези етични комисии се обръщат съдии от съответния съд с поставяне на вниманието им въпроси от етичен характер, които изискват колегиален съвет или отправяне на препоръка. По същия начин и Комисията по професионална етика към Съдийската колегия на Висшия съдебен съвет, вместо подобряване на етичната саморегулация чрез съответни препоръки и утвърждаване на

стандарти, се занимава най-вече с изготвяне на типизирани становища за наличие на необходимите нравствени качества на кандидати в конкурси за повишаване и за заемане на ръководни длъжности в съдилищата.

В резултат на развитието на законодателната уредба и на дисциплинарната практика на Висшия съдебен съвет и на Върховния административен съд, макар и непълно, е достигнато известно разграничение от етичната и дисциплинарната регулации, доколкото съгласно действащия Закон за съдебната власт не всяко нарушение на кодексите за етично поведение е основание за ангажиране на дисциплинарната отговорност на съответните магистрати, а само това, което е накърнило престижа на съдебната власт.

Няколко са особено актуалните проблеми на съдебната етика в България. Особено важен въпрос на етична регулация е дължимото поведение на съдията при опити за накърняване на неговата независимост чрез натиск, заплахи, пряка или косвена намеса в неговата работа. В рамките на дейността на създадена от Съюза на съдиите в България работна група, изследваща формите на натиск върху съдиите и изработването на ефективен механизъм за защита в такива случаи констатирахме наличието на незабелязана, но важна разлика между предписаното поведение в съществувалия между 2009 и 2023 г. общ кодекс за етично поведение на българските магистрати и в утвърдения през 2023 г. Кодекс за етично поведение на българските съдии. Разпоредбата на чл. 1, т. 5 от вече отменения общ етичен кодекс е предвиждала задължение магистратът да информира органите на съдебната власт и обществеността при всеки опит за накърняване на неговата независимост. Със същото цифрово означение, но с различно съдържание е нормата на чл. 1, т. 5 от действащия Кодекс за етично поведение на българските съдии, според която при всеки опит за накърняване на неговата независимост, съдията е длъжен да информира компетентните органи. Отпадането на предвиденото задължение за информиране на обществеността за такива посегателства в никакъв случай не допринася за повишаване на общественото доверие към съдебната власт и за ефективно разобличаване на опитите за упражняване на нелегитимно влияние върху дейността на съда и за упражняване на натиск върху съдиите. В рамките на дейността на посочената работна група систематизирахме различни случаи на накърняване на независимостта на съдии. Случаите бяха представени на организирана през месец февруари тази

година, заедно с Българския хелзинкски комитет и Фондация „Фридрих Науман“ конференция, в рамките на която обсъдихме и въпроса за възможността за упражняване на натиск чрез прекомерно и без да обслужва реализирането на наказателна отговорност използване на специални разузнавателни средства срещу съдии. Целта на по-нататъшната дейност на работната група е да бъде създаден механизъм, при който разчитайки на взаимното доверие и солидарност между спазващи етичните правила съдии и на възможностите за колегиална подкрепа, съдиите, подложени на опити за натиск да бъдат ефективно защитени, а упражняващите такъв натиск – разобличени.

Разглеждайки въпроса за етичните предизвикателства с необходимата самокритичност, считам, че следва да бъде отбелязана невъзможността на професионалната съдийска общност да използва вътрешните си ресурси за решаване на проблеми, които изискват такава активност. Такъв проблем е нарастващият в последните години с големи темпове брой на самоотводи на съдии, които в немалко случаи не са мотивирани или не почиват на действителни основания за отвеждане от разглеждане на съответното дело. По този начин, освен забавянето на съответните производства, се генерира и оправдано обществено недоверие към съда.

Особено предизвикателство пред професионалната общност са съпътстващите почти целия преход скандали, поставящи под въпрос интегритета на наши колеги, включително и на такива, заемащи ръководни длъжности. Такива бяха случаите на така наречените „малоимотни магистрати“, кадруването на „бели покривки“ и след интензивни срещи и контакти с известен лобист от кандидати за председатели на съдилища, публичните изявления на висши съдии и на главен прокурор за необходимостта от политическо одобрение за назначаване на ръководна длъжност. В последните години станаха публично достояние станаха и дейностите на групи, упражняващи не просто нелегитимно, но и криминално по своето естество влияние върху съдебната власт, включително и чрез отправяне на заплахи спрямо съдии. Не само разследванията на журналисти и граждански организации, но и решения на граждански съдилища показваха, че това влияние е било използвано за отнемане на имущество и решаване на бизнес спорове чрез злоупотреба с правни процедури, която е принципно

невъзможна без участие на магистрати. След като бяха изоставени институционалните действия от страна на Народното събрание и Висшия съдебен съвет за изясняване на обстоятелствата около дейността на тези групи и към настоящия момент няма отстранени за съпричастност към тях съдии и прокурори, пред нас отново стои въпросът, вълнувал авторите на първия ни Етичен кодекс – как да постъпи съдия, който се съмнява в нравствените качества на свой колега?